

ב"ה, אייר תשע"ג – יחזקאל שרגא ליכטנשטיין

1. **בבלי סוטה מג ע"ב:** כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע, דכתיב: 'לועג לרש חרף עושהו' (משלי יז, ה).
2. **בבלי ברכות יח ע"א:** לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום 'לועג לרש חרף עושהו'... תוך ארבע אמות הוא דאסור חוץ לארבע אמות חייב, דאמר מר מת תופס די אמות לקריאת שמע.
3. **בבבלי ברכות יח ע"א:** רבי חייה ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות. הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן. אמר ליה רבי חייה: דלייה כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשו מחרפין אותנו.
4. **ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג:** הרי שהיה עסוק עם המת בקבר והגיע עונת קריאת שמע, הרי זה פורש למקום טהרה ולובש תפילין וקורא את שמע ומתפלל. (**בבלי ברכות יד ע"ב:** "החופר כוך למת בקבר פטור מק"ש ומן התפילה ומן התפילין ומכל מצוות האמורות בתורה, הגיע זמן ק"ש עולה ונטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל).
5. **ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"ה:** רב מנא הוון בנויי דרבי חנינא אחוי מייתי [ר' מנא היו בני ר"ח אחיו מתים], אתון ושאלון לרבי יוסי... מהו לקרות את שמע ולהתפלל? אמר לון: נשמעינה מן הדא, הרי שהיה עסוק עם המת בקבר והגיעה עונת קריאת שמע, פורש למקום טהרה ולובש את תפיליו וקורא קריאת שמע ומתפלל.
6. **ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג:** ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה: לא יכנס אדם לבית הקברות ויעשה צרכיו שם, ואם עשה כן עליו הכתוב אומר: 'לועג לרש חרף עושהו'. מעשה בר' חייה רובא ור' יונתן שהלכו לפני מטתו של ר' שמעון בר יוסי בר לקוניא בבית הקברות, והיה ר' יונתן מפסע על קבריה, אמר ליה רבי חייה רובא: כדון אינון מימר למחר אינון גבן ואינון מעיקין לן.
7. **מסכת שמחות פ"ג ה"ג-ה"ד (מהדורת היגער, עמ' 202):** היה עובר בין הקברות לא יתן תפילין עליו, ולא כתבי הקודש בידו מפני שהוא דרך בזיון. העושה כוך בקבר והגיע זמן המקרא, לא יקרא ולא יתפלל אלא פורש למקום טהרה, וקורא ומתפלל ואחר כך נכנס.
8. **רמב"ם הלכות ק"ש פ"ג ה"ב:** אין קורין לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא אף על פי שאין בו צואה, ולא בבית הקברות ולא בצד המת עצמו ואם הרחיק ארבע אמות מן הקבר או מן המת מותר לקרות. וכל מי שקרא במקום שאין קוראין בו – חוזר וקורא.
9. **רמב"ם הלכות תפילה פ"ד ה"ח:** טהרת מקום תפילה כיצד, לא יתפלל במקום הטנופת ולא במרחץ ולא בבית-הכסא ולא באשפה ולא במקום שאינו בחזקת טהרה עד שיבדקנו, כללו של דבר: כל מקום שאין קורין בו קריאת שמע - אין מתפללין בו, וכשם שמרחיקין מצואה וממי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לקריאת שמע, כן מרחיקין לתפילה.
10. **רמב"ם הלכות ספר תורה פ"י ה"ו:** לא יאחוז אדם ספר תורה בזרועו ויכנס בו לבית המרחץ, או לבית הכסא, או לבית הקברות, אף על פי שהוא כרוך במטפחת ונתון בתוך התיק שלו, ולא יקרא עד שירחיק ארבע אמות מן המת או מבית הכסא.
11. **בבלי בבא קמא טז ע"ב:** 'וכבוד עשו לא במותו' (דברי הימים ב לב, לג) – מלמד שהושיבו ישיבה על קברו, פליגי בה ר' נתן ורבנן, חד אמר: שלושה [ימים], וחד אמר: שבעה [ימים] ואמרי ליה שלושים [יום].
12. **מדרש איכה רבה פתיחתא כה:** 'וכבוד עשו לו במותו' – מה כבוד עשו לו? ר' יהודה בר' סימון ר' חנין ורבנן. ר' יהודה בר' סימון אמר: בית וועד בנו למעלה מקברו של חזקיה, בשעה שהיו הולכים לשם היו אומרים לו למדנו.
13. **אוצר הגאונים ברכות חלק התשובות סי קב, עמ' 44:** קבר של אדם חשוב שרי למקרב גביה ולצלוי בתוך ארבע אמות, דהא מילתא לית בה משום לועג לרש, וקעבדינן הכין בכל יום.
14. **תוספות בבא קמא שם ד"ה שהושיבו:** ולא על קברו ממש אלא בריחוק ארבע אמות דליכא לועג לרש.
15. **בבלי תענית טז ע"א:** למה יוצאין לבית הקברות? פליגי בה ר' לוי בר חמא ורב חנינא חד אמר: הרי אנו חשובין לפניך כמתים. וחד אמר: כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים. מאי בינייהו? איכא בינייהו קברי עכו"ם.
16. **ירושלמי תענית פ"ב ה"א:** א"ר לוי: ולמה יוצאין בין הקברות? לומר: חשבינו כאילו מתים לפניך. א"ר תנחומה: וכולהן בה; אם מיתה אנו חייבין – הרי מתים, אם גלות – הרי גולים, אם רעבון – הרי רעבים.
17. **ר' שמעון המעילי מסכת תענית שם, ספר המאורות מהדורת בלוי, ניו יורק תשכ"ז, עמ' רצא-רצב:** ולמה יוצאין לבית הקברות, לומר הרי אנו חשובין לפניך כמתים. ואיכא מאן דאמר כדי שיבקשו המתים עלינו רחמים... וסברא זו היא לפי שכבר אמרו (ברכות יח ע"א) שהצדיקים אפילו במיתתן קרויין חיים, וכיון שכן יש לומר שהן יודעין ומצטערין בצער החיים כשחוזרין למוטב. וכן נראה ממה שכתוב וזכרתי את בריתי יעקב וגו', שאם האבות אחר שמתו לא ירגישו כלל בצער הבנים הנשארים, מה תועלת ויתרון לאבות כשהקב"ה זוכר בריתם לבניהם אחריהם. אמנם החכם החולק על זה אפשר שדעתו הוא שאין לנו לבקש מן המתים שיבקשו רחמים על החיים, שהרי לא מצינו בכל המקרא בכמה צרות שאירעו לישראל ליחידים ורבים שיבקשו מן המתים לבקש רחמים עליהם. ואם הדבר כן בודאי היה נמצא בהרבה מקומות עניין זה. וזכירת ברית אבות לבנים הוא אפשר שהם יודעים ומצטערים בצערם ושמחים בשמחתם. אך אין עליהם לבקש רחמים על זה, כי הכל תלוי בזכות שעשו בחייהם, אם זכותם כדאי להגין עליהם מוטב, ואם לאו –

לאו. אך אין אחר הקבר תפילה ותחינה לא על עצמו ולא על בניו הנשארים. אבל הוא על דרך שכתבנו במקום אחר (ע"ז ג ע"א) מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשבת.

13. רמב"ם הלכות תענית פ"ד ה"ח: אחר שמתפלל יוצאין כל העם לבית הקברות ובוכין ומתחננים שם, כלומר הרי אתם מתים כאלו, אם לא תשובו מדרכיכם.

14. ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה: מותר המתים – למתים. מותר המת – ליורשין. ר' מאיר אומר: יהא מונח עד שיבוא אליהו. ר' נתן אומר: מותר המת בונין לו נפש על קברו.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרון.

15. רמב"ם הלכות אבלות פ"ד ה"ד: ומציינין את כל בית הקברות ובונין נפש על הקבר, והצדיקים אין בונים להם נפש על קברותיהם שדבריהם הם זכרונם. ולא יפנה אדם לבקר הקברות.

16. מעבר יבק: כי הציון לקברי הצדיקים יועיל לצורך החיים כי בראותם ציון אדם חשוב מעוררים לבקש רחמים על קברו עבור החיים והמתים.

17. הנצי"ב הקדמה למרומי שדה: כי לא נתפעלתי כל מאומה מהקנאה אשר קנאו רבים לכבוד מר אבא עט"ר הגאון מאוה"ג זצלה"ה, מאשר עוד לא נכתבו תולדותיו בספר מחברת מיוחדת כנוהג שבעולם בזמן הזה. וכשאני לעצמי הנני רחוק מקנאה זו, יען כי ידעתי היטב את רוחו הקדוש והטהור, אשר בתוך כל מנהגי הזמן אשר היו משחק לו וכלא נחשבו בעיניו, היו גם המנהגים הללו שנתחדשו בימיו לכתוב תולדות אדם גדול על ספר, ולציייר תמונתו עלי גליון מחוקה בששר. ואנכי הנני מעיד בעדות נאמנה, שהגאון ר' עקיבא איגר ז"ל מרום וקדוש היה בעיני מר אבי הגאון ז"ל עד למאוד, ובכל עת שהזכירו היה מירתע כולא גופיה מגודל קדושת תורתו וצדקתו, וספר תשובותיו לא פסק מעל שלחנו... קצרו של דבר כי למלאך ה' צבאות היה נחשב בעיניו. ואחרי כל זה באזני שמעתי מפיו הקדוש, בעת שהגיע לעיניו תולדות רע"א ז"ל שיצא לאור בראשונה... לא רצה להביט עליו אף במעוף קל, ואמר שכל זה בכלל האמור בירושלמי אין עושין נפשות לצדיקים שדבריהם הן זכרונם, ומה מני יהלוד לדעת יום הולדתו או יום פטירתו, או תואר פרצוף תמונתו אם כה היה או כה, והעיקר לשום עין ולב על דברי תורתו. ואמר שכל העניינים האלה הם מתחבולות השטן, עפ"י מה שכתב רבנו הגר"א זצ"ל בביאורו לספר משלי, שהשטן מוסר נפשו על בטול תורה, יותר מעל כל שארי עבירות שבתורה, והוא שהצליח לו בדורנו זה להמציא דרכים לבטל גם רבנים גדולי תורה ויראה משקידת תורתם, באשר אנשים כאלה הלא לא יומשכו אחרי ספרי חיצונים בדברים בטלים, והתחכם למצוא דרכים גם למענם להכשילם בביטול תורה באופנים שייקחו את לבבם, וזו אחת מן הדרכים האלה לשום לב לסיפורי תולדות גדולי ישראל, כל זה שמעתי מפיו הקדוש, ומעתה הנני אומר כמו שאמר רב חסדא במו"ק דף כח א', מילתא דבחייה לא ס"ל השתא ליקום ליעבד ליה, על כן איני בהול כל כך לקנאה זו, ואף אני אומר על מר אבי הגאון ז"ל, כמו שאמר הוא על הגרע"א ז"ל, שרובי תורתו וצדקתו בספריו הקדושים העמק שאלה והעמק דבר, וגודל שקידתו הנודעת בכל העולם כולו בהפלגה יתרה אשר לא נשמע כמוה, ויגיעותיו הגדולות והעצומות בהרצת תורה בשיבתו הקדושה כחמישים שנה, ואשר העמיד תלמידים למאות ולאלפים בכל קצווי ארץ, כל אלה הן הן תולדותיו וזכרונותיו, וזכר צדיק לברכה.

18. בבלי סוטה לד ע"ב: יועלו בנגב ויבא עד חברון (במדבר יג, כב) – ויבאו מבעי ליה, אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. יהושע כבר בקש משה עליו רחמים, שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע (במדבר יג, טז) – יה יושיעך מעצת מרגלים. והיינו דכתיב יועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו' וגו'.

19. ר' חיים פלטיאל (שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך, לבוב כת"ר סי' קסד): הוי ידוע כי מאוד אני נפלא על בני אדם הנודרים לילך על בית הקברות כי קצת היה דומה ל'דורש אל המתים' דלא מצינו רק גבי כלב שנשתטח על קברי אבות (סוטה לד ע"ב) היינו שמתפללים לה' ומקום קדוש גורם שתהא תפילתו נשמעת כדאשכחן גבי אברהם אל המקום אשר עמד שם מלמד שהמקום גורם. אי נמי אדם שביזה את המת ולכבודו משתטח על קברו זה מצינו (חגיגה כב ע"ב). אך נשים ובני אדם שאינם יודעים זה לא ידעתי הליכתם למה ואני רגיל לכל הבאים אלי לפתוח להם בחרטה ויתירו להם הנדר ויתן לצדקה מה שהיה מוציא על הדרך ואחר כך יתן מה שנשאר כפי מה שהיה טורחו והילוכו זה יתן לצדקה וינצל מצעקה.

20. שו"ת מהר"ם, קראקא שע"ז סי' עט: וכן גם כן מנהגים מי שנדר לילך לקהילות על קברי אבותיו, או על צדיקים וקדושים, וקשה עליו לקיימו מחמת חיתור הדרך או תשש כוחו וכה"ג, מתירין לו נדרו, וצריך ליתן פיזורו למקום מצוה, וזה עדיף טפי מלקיים נדרו, כי בלאו הכי יש גדולים קראו תגר על דבר זה וקראו ידורש אל המתים, דרוב עמי הארץ ונשים עבידי מליצים בינם ובין קונם ב"ה.

21. ב"ח על טור יו" סי' ריז: מיהו כבר החזיקו במנהג זה ואין מוחה, ויש לזה סמך בספר הזוהר פרשת אחרי ע ע"ב – עא ע"א) ודווקא להשתטח על קברי אבות ולהתפלל לפניו יתברך על כל צרה שלא תבוא בזכות אבותיו הנקברים פה וכי"ב, וכבר נתקנו סדרי התפילה למשתטחים על קברי אבות ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה.

22. אוצר הגאונים, ברכות, חלק התשובות, סי' קד, עמ' 44: אין אומרים יתגדל בבית הקברות אלא א"כ מרחיקין ד' אמות קריאת שמע.

23. טור יו"ד סי' שעו בשם רב נטרונאי גאון: יתגדל אחר הקבורה מנהגינו להתרחק מן בית הקברות שיעור חמישים אמה, או מאה אמה ויש מקומות שבונים בית לדבר זה, אבל בתוך ד' אמות לא, דמת תופס ד' אמות לקריאת שמע.

שלחן ערוך שם, ס"ד: 'ומרחיקין מעט מבית הקברות ואומרים קדיש'.
 24. **ר' רפאל אהרן בן שמעון נהר מצרים, נא אמון תרס"ח, הלכות אבילות סי' סח:** ובאמירת קדיש על הקבר, אין מנהגנו להתרחק מן הקבר, כיון שהם דברים לכבוד המת שהיא אפילו בתוך ארבע אמותיו של מת, כמו שכתב מרן בסי' דשמ ס"ז.

25. **ר' אהרן ברכיה ממודינה, מעבר יבק, חלק שפת אמת, פכ"ט (מהדורת מ"צ שרייביר, עמ' לה):** אומרים הקדיש שסגולתו בכל מקום לתברא מנעולין דפרזלא בתחילת ענין ובסוף ענין לפתוח השמים והשערים ולשמור התפילה, או הקריאה וכל שאר העניינים מן המקטרגים ומתנכרים בו ואין להם כח לקנטר ולקטרג. ועדיף כח קדיש זה שנרמז בו הטל היורד מא"א להוסיף חיות ושפע רב לכל הספירות ולשוכני עפר בלי מספר וצמיחת האור אל הישועה מיסוד עליון ונביעת המקור העליון לתקון משיחנו. וכבר נודע כי סגולת הקדיש לבטל אשו של גהינום ולהכניע כוחות הזרים. והבן בכוח הקדיש מוציא אביו מיד החיצונים ומכניסו לג"ע... וקדיש זה הוא דבריו של מת שהם מתפללים עליהם ואין צריך להרחיק ארבע אמות.

26. **הרב י"מ טוקצ'ינסקי, גשר החיים, ח"א, פט"ז, ו, ד:** בשו"ע (שעו, ד) ובעט"ז וש"ך שם כתבו להתרחק ד"א מהקבר באמירת הקדיש, ואנן נהגינן כמו שכתב ב'מעבר יבק' (מאמר ב סוף פכ"ט) שאומרים התפילה והקדיש גם בקרבת הקבר משום שגם זה הם דבריו של מת הנאמרים אפילו בפני המת (והרי זה כמ"ש גם המחבר לעיל שמד, יז שמוטר לומר פסוקים ודרשה לכבוד המת בתוך ד"א).

27. **ר' אברהם אהרן יודעלאוויץ, שו"ת בית אב חמישאי, ניו יורק תרע"ט, חיו"ד, סי' שמו, ה:** ושאלת נידון הקדיש שאומרים בבית הקברות אחר צידוק הדין דכתב המרש"ל והובא בדרישה ובי"ח וש"ך... דצריך להרחיק ד' אמות. והעולם אינם נוהגים כן, דע כי בספר מעבר יבק חלק שפת אמת... כתב כי קדיש זה הוא דבריו של מת שהם מתפללים עליהם שיחיו המתים ואין צריך להרחיק ד' אמות. ולפלא כי לא הזכיר דזהו נגד כל הפוסקים, אבל המנהג הוא כדבריו ולהמחבר הזה שומעין בענייני מיתה וקבורה, כי היה רב מובהק בזה כאשר יעיד עליו ספרו הקדוש.

28. **ספר ניצחון ישן, מהדורת ברויאר תשל"ח:** תשובה למינים על אשר תופסין עצמות הקדשים הפגרים לקדישות; שהרי הקדוש ברוך הוא טימא אותם דכתיב יוכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים [במדבר יט, טז] – הרי הן טמאין ומטמאין, ואפילו עצמות אברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים מטמאין כשאר בני אדם, כי בסתם דיבר הכתוב. ומזה הטעם [הסתיר] הקדוש ברוך הוא את קברות הצדיקים, כיוון שהיה גלוי לפניו שיטעו אומות העולם אחר עצמותיהם, כמו שנאמר במשה יולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה [דברים לד, ו]. וגם כל העולם יודעין שהאבות שוכבין בחברון במערה, ואין כל בריה יכולין ליכנס בה. ולמה זה? אלא שמע מינה כדפירשתי. מה שאומרים המינים, שמפילים תחינה לפני הקדשים פגרים מתים, כדי שיתפללו עליהם לפני האלהים, – תשובה: והא כתיב 'לא המתים יהללו יה'... הנה מצינו שאין תודה ותפילה כי אם מפי בעלי חיים [אנשים חיים] דכתיב 'חי חי הוא יודך כמוני היום' [ישעיה לח, יח-יט]. ועוד: כי הם סוברים שהמתים שומעים ויודעים מה שהם מתפללין לפניהם, והא כתיב: 'מי יגיד לאדם מה שיהיה אחריו תחת השמש [קהלת ו, יב]... ומה שהם אומרים כי הקדוש ברוך הוא עושה נפלאות בשביל הקדושים לאחר שהם מתים, – והא כתיב בתהלים במזמור 'שיר מזמור לבני קרח': 'הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו ויודוך סלה' [תהלים פח, א]; הלא שמעת שאין הודיה ותפילה אלא בבעלי חיים [=אנשים חיים]... וגם כתיב 'לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה' [קיה, יז] – הנה לך כי אין אדם מספר שבח להקדוש ברוך הוא אלא בעוד שהוא חי.

29. **ספר מעשה רב השלם, קונטרס הלכות הגר"א, מהדורת זלושינסקי, ירושלים תשמ"ז, עמ' רעב:** ותשמור שלא תלך לבית הקברות כלל וכלל, ששם מתדבקין הקליפות מאוד וכל שכן בנשים, וכל הצרות והעוונות באים מזה. שמעתי מפי הרה"ג... ר' דוב בער מו"ץ דוילנא... אשר סיפר לו הרה"ג ר' דוב בער ז"ל אחי הגר"א, אשר פעם אחת הלך בצוותא עם הגאון נ"ע על קבר אמו ביום היארציי"ט... וכאשר עברו ימים אחדים, אמר הגאון לאחיו מתנחם אנוכי וצר לי מאוד אשר הייתי על הבית עלמין ועל קבר אמנו... ומאז לא בא עוד הגאון על הבית עלמין כל ימיו.

30. **ר' יוסף דב הלוי סלוביצי'ק איש ההלכה גלוי ונסתר, ירושלים תשל"ט, עמ' 40:** מיתה וקדושה הם שני כתובים המכחישים זה את זה, ועדיין לא בא הכתוב השלישי להכריע ביניהם. הגר"א מוילנה, ר' יוסף בר, איש בריסק, ר' חיים בנו, ר' משה בן בנו, ר' אליהו, איש פרוזינא, לא בקרו מעולם בבתי קברות ולא השתטחו על קברי אבות. זיכרון המוות היה מטרידם מיגיעתם בתורה.

31. **החכם הקראי סהל בן מצליח:** ואיך אחריש, ודרכי עובדי עבודה זרה בין מקצת ישראל, יושבים בקברים ולנים בנצורים ודורשים אל המתים ואומרים: יא ר' יוסי הגלילי רפאני, הבטינני (תן לי פרי בטן), ומדליקים הנרות על קברי הצדיקים, ומקטירים לפניהם על הלבנים, וקושרים עקדים על התמר של הצדיק לכל מיני חלאים, וחוננים על קברי הצדיקים המתים, ונודרים להם נדרים וקוראים אליהם, ומבקשים מהם לתת כל חפצם.

32. **אגרות הרמב"ם:** ובאחד בשבת, תשעה בחודש, יצאתי מירושלים לחברון לנשק קברי אבותי במערה, ואותו יום עמדתי במערה והתפללתי, שבח לאל יתברך על הכל...

33. **מגן אברהם על או"ח סי' תקנט, סקט"ו:** וכתב בכתבי האר"י דאין לילך על הקברות אלא לצורך הלוית המת ובפרט אם לא תיקן עון קרי – מתדבקים בו החיצונים

